

Les lletres catalanes de l'estiu

Tal vegada l'estiu no és el període de l'any que estimula més les plomes de poetes i narradors. Però és l'estació de la xafogor, d'una captivadora bellesa cromàtica, en què passen les coses inesperades. L'època del mar i la sorra.

El territori de la joventut i la infantesa.

Sense cap voluntat exhaustiva ni enciclopèdica, EL TEMPS ha reunit un grapat de textos de la literatura en català al·lusius a l'estiu i les seues circumstàncies.

Sorgits de la ploma de gegants de les nostres lletres, com ara Pla, Rodoreda, Vinyoli o Estellés.

Però també de veus menys conegudes.

La primera referència havia de ser **Josep Pla** i el *Quadern gris* amb el contingut definitiu, més o menys fixat el 1966, un llibre generosíssim en les descripcions de

l'Empordà en diferents localitzacions i circumstàncies climàtiques on l'estiu també és reflectit d'una manera poderosa. Aquest fragment fa referència al Canadell: "Fa el temps d'estiu: grega-

let al matí; xaloquet al migdia, garbí fluix a la tarda; terralet a la nit. De dies, canten les cigales; al vespre, els grills (...). A les dues de la tarda, l'ombra, de color torrat, té un parell de pams d'am-

plada, i la sorra, que el sol acaba de deixar, encara és calenta. Però, a mesura que la tarda va avançant, l'ombra d'eixampla i l'arena es refresca (...). La llum és d'una blancor gasosa, efervescent, enlluernadora. A l'aire, sobre les parets blanques, a l'arena rosada, la llum en fusió fa unes flotants, vaporoses llengüetes d'aire que saltironegen. La pàl·lida buidor blavissa del cel sembla tenir una crispació lumínica...”

La festa major de Palamós, la sensació d'opressió que li provoca el bany marítim o el rigor de la xafogor també queden fixats al llibre, on destaca la captura majestuosa d'instants concrets: “A les sis de la tarda, ha parat el vent. El mar ha entrat en una immobilitat total, en un silenci oliós. Del cantó de ponent, el cel ha agafat una lividesa groga que ha posat sobre les coses immediates un color de rovell d'ou”, diu en un fragment datat el 17 d'agost. Acabarem amb una frase granítica, trobada en un passatge anterior: “Dins de la immobilitat de l'aire, les ombres semblen ensopides”.

No és difícil de trobar la influència de Pla en els escriptors d'unes altres generacions, especialment als dietaris. Al llibre *Senyals de fum* (2006), del borrianenc **Joan Garí**, hi trobem aquest fragment, de caràcter més narratiu: “Matí de núvols envoltant el sol, com llesques de cansalada acompanyarien un ou fregit. Després de dinar, es manté la incògnita –la gran incògnita de l'estiu a Vilafranca: si a la vesprada plourà o no.

”Al bar, Pepe i jo sorprenem una conversa entre dos homes vells. Un d'ells ha sigut pastor i assegura que la pluja és imminent i segura. Pepe em remarca l'ofici del predictor i em comina a creure-hi a ulls clucs.

”Un parell d'hores més tard, la pluja s'esdevé amb una cortina espessa, vertical, entusiasta, amb episodis ocasionals d'un granís fi que hi afegeix una consistència enganjosament fonedissa”.

L'estiu també és el territori dels records habitats per la llunyana infantesa, que els escriptors i les escriptores invoquen molts anys després, com va fer **Carmelina Sánchez-Cutillas** a *Matèria de Bretanya* (1976) en retrocedir a Altea,

1

2

3

4

1. Josep Pla 2. Joan Garí 3. Carme Manuel 4. Carme Riera

als anys anteriors a l'esclat de la Guerra Civil: “L'estiu era com els partits de llargues que jugaven els homes els diumenges al carrer Fondo; pilota ve pilota t'envie. I les pilotes eren la gent que carregava els muls amb les eines més necessàries i les màrfegues de pellores de dacs seques, que quan et ficaves al llit feien ric-rac, com si tots els ratolins del món correguessen per damunt de totes les pellores seques de dacs del món. I l'estiu era el carrer Fondo per on venien les pilotes i se n'anaven. I la partida de llargues era la vida que vivíem a l'estiu, perquè la

calor ens portava agafats de les mans seues i les mans de la calor eren fetes de cel blau i de sol fort i de dies llargs i de claror de nit tèbia”.

Carme Manuel, també valenciana, ens trasllada en el seu llibre *Llanceu la creu* (2013) a estius bastant més recents a la Patacona: “A l'estiu, el diumenge anem a la platja de la Patacona. Mai a la Malva-rosa ni a les Arenes. La Patacona, al costat de la sèquia on creixen els joncs més grans i verds. On dormen les esponges que han fugit al fons del mar. On els canyots

“Dins de la immobilitat de l’aire, les ombres semblen ensopides”

s’amuntonen després de les tempestes d’hivern. On l’aigua no és mai neta. La Patacona és la fi del nostre món. El lloc que marca l’acabament de la terra que coneixem. Broses, joncs i pedres. Una platja salvatge on hi ha pocs banyistes. Només la gent que té construïdes a un centenar de metres de la vora unes casetes de fusta repintada amb coloraines. Com un conte, només trencat pel quarter de la guàrdia civil. Groc i imponent. Amenaçador”.

Un viatge a les sensacions del passat, a cavall de la ficció i el record, com el que fa **Muriel Villanueva**, valenciana arrelada a Barcelona, a *Motril 86* (2013): “Aquest estiu passat em va semblar que l’aigua de la platja de Torrenueva era molt freda. Era punxeguda i es movia massa i em cantava: Tu no. Tu amb panxa no.

”Vaig recordar aquell vespre dins l’aigua, un vespre dels vuitanta, segurament a una altra zona de la costa andalusa, a una hora en què l’aigua era calenta, sola amb un home d’uns quaranta-i-pocs, amic de les mares, un bany plàcid en un dia esplèndid pels peixos plàtans.

”Aquest estiu a l’aigua... i encara no a l’aigua, abans d’entrar-hi, escoltava les onades que venien i mirava la fredor pujant-me per les cuixes i pensava: No t’hi vol. L’aigua de Torrenueva no t’hi vol. Et diu que marxis.

”Per descomptat, hi vaig entrar, m’hi vaig banyar, i vaig mirar l’Acapulco 2 de l’aigua estant. No sóc tan important perquè em faci fora, vaig pensar, que jo reconec l’aigua, però l’aigua a mi ja no”.

Una projecció desassossegadora cap al present, com la que ens ofereix la mallorquina **Carme Riera** al seu relat “Elegia per a una dama que enyorava la mar”, de *Te deix, amor, la mar com a penyora*: “Mirava el blau perdent-

1

3

4

1. Joan Francesc Mira 2. Mercè Rodoreda 3. Muriel Villanueva 4. Joan Miquel Oliver 5. Emili

se a l’horitzó, on el fum d’un vapor dibuixava gairebé níguls i començava, sense saber per què, a enyorar el gust de la mar, el gust del primer glop de sal quan l’acabava de tastar. Després he llegit als llibres que els camins de la mar duen a ports amb boires i encisats de llum, a ports de vesc i fum, a ports de ciutats blanques per on he passat moltes vegades amb els ulls mig clucs. Però mai no he tornat a veure aquell blau de mar que un dia, a la platja, ja fa molt de temps, m’afalagà quan era nina”.

Uns terrenys entre el record aparent i la ficció, com els que trepitja **Marta Rojals** i el seu celebrat *Primavera,*

estiu, etcètera (2011): “A punta de calor, després de dinar, fèiem tots migdiada. El pare i la tieta dintre del mas, que s’hi estava més fresc, i nosaltres a fora, ajagudes a la roca que hi havia a l’ombra de la cisterna, queixant-nos de les cervicals. Les cigales cantaven a tot drap, els núvols passaven inflats com cotons, i el cel era d’un blau metàl·lic que feria la retina. La Joana alçava la canya i deia: Ara punxaré aquesta broma i començarà a ploure. Perquè si plovia, tornàvem a casa i podíem passar la tarda mirant la tele, o fent els deures com les xiquetes normals. No sé si és per això que m’agraden tant els dies de pluja”.

Manzano

El recorregut va fent-se més i més literari, amb les línies entre la realitat i la ficció ja totalment difuses. En una de les seues incursions literàries, *El misteri de l'amor* (2008), el compositor dels Antònia Font, **Joan Miquel Oliver**, deixa aquesta peça de desacomplexada prosa pop: “Te'n recordes, papà? Quan jugàvem a vòlei inventat a la platja amb una pilota de plàstic d'aquelles poing amb molt d'armònic quan la xutàvem amb el peu. Quines rialles, no? a ses covetes amb mig metre d'aigua, bots i estirades amb el sol enlluernant-nos els ulls cap al cel cercant l'esfèric i brillant lluminós en el seu moviment aleatori i quàntic. renou quàntic de sota infantil, banyadors de nilon i pells torrades al màxim

abans del declivi epidèrmic amb notícies severes de melanoma imminent, i tots els dubtes del món per pensar si va ser real. L'arena blanca, l'aigua fluorescent i molt salada, tot el que precisament mai s'hauria de revisar, que té la seva localització a la memòria només, individual només, i que només es pot pensar en silenci i joia, com el que mira les diapos d'una maquina d'aquelles de jugueta amb panorames aeris i funiculars (...) oh pàtria del record (...) oh ideal mediterrani, oh pa amb sobrassada, oh spectrum, oh sobres sorpresa (...) oh gelera amb frigories, gela'ns per sempre i fon les nostres cèl·lules moribundes amb la neu perdurable”.

L'època estival també es contempla des del present, no sols des dels records, des de la maduresa de personatges com els d'*El professor d'història* (2008), de **Joan Francesc Mira**, on es reflecteix la València urbana banyada pel feixuc vent de ponent: “Al seu pis del carrer de Pelayo no patien calor a l'estiu si no era, com aquella vesprada de finals de juliol, un dia de gran ponentada. Obrien les finestres de la galeria que donava a l'extens pati interior de l'illa de cases, obrien els balcons de la part de davant, i corria un airet agradable, no un aire fred industrial produït per cap màquina, sinó una brisa de mar o de terra travessant les persianes antigues de llistons verds de fusta, però aquella vesprada la brisa no era fresca, no era brisa, era aire sec de ponent (...). Des del carrer de Xàtiva arribava el soroll del trànsit continu de totes les hores del dia però com si aquell diumenge del ple de l'estiu la ciutat estiguera gairebé abandonada i a mitja tarda la circulació era escassa i calmosa, una remor de mar, podien parlar sense la molèstia incessant de les hores de trànsit intens, asseguts l'un de cara a l'altre en butaquetes baixes, no vestits amb pijama ni amb roba fresqueta d'estiu, sinó completament nus, deixant que els lliscara per damunt de la pell, en la mitjana penombra, el corrent d'aire d'un ventilador silenciós”.

L'estiu també és el marc de les coses que passen. En aquest període transcorre un bell fragment de *La plaça del Diamant* (1962), de **Mercè Rodoreda**: “A l'estiu la llevadora va dir que em

convenia molt aire lliure i banys de mar. Cop de moto i a la platja. Ho dúiem tot preparat: menjar i roba. Una tovallola ratllada de groc i de blau i de negre feia de cortina. En Quimet l'estenia a tota amplada amb els braços enlaire perquè jo em despullés al darrere. Es reia de mi, perquè es veu que feia riure, amb un ventre que no era meu. I mirava les onades que venien i se'n tornaven, sempre igual, sempre igual... totes amb ganes d'arribar i amb ganes de tornar-se'n. Asseguda de cara al mar, de vegades gris, de vegades verd, més que tot blau, aquella estesa d'aigua que es movia i vivia, d'aigua que enraonava, se m'endua el pensament i em deixava buida. I en Quimet, si em veia massa estona callada, em preguntava, ¿què, com va la vida?”.

Per la seua banda, el xativí **Toni Cucarella**, a l'emblemàtica *Quina lenta agonía, la dels ametlers perduts* (2003), ens transporta a la molt estiuena nit de Sant Joan d'un passat imperfecte amb petites esclatxes per al goig: “La nit de Sant Joan havíem preparat la preceptiva foguera enmig del carrer: andròmines velles, branques seques dels ametlers perduts, argelagues... Ben bé tot el barri participava en la celebració. Tothom havia tret les taules al carrer per sopar a la serena, al caient de la rosada. No debades aquella nit també l'anomenàvem *del Ros*, pel costum de passar-la tota a la intempèrie, fins a l'alba. Hi havia qui, al punt de la mitjanit, enfilava cap al riu, a l'assut de Vallés, per fer-hi la primera capbussada de l'any. Els enamorats buscaven un camp d'alfals per rebolcar-shi, a fi que els déus de la fertilitat beneïren el seu amor. Miquel l'herbasser, que tenia una taula d'alfals part de baix del Palassiet, hi feia guàrdia amb l'escopeta perquè les rebolcades solien deixar-li l'herbassar tot esclafat. I les xiquetes fadrines (...) aquesta nit tiraven les tres faves sota el llit per conèixer els havers econòmics

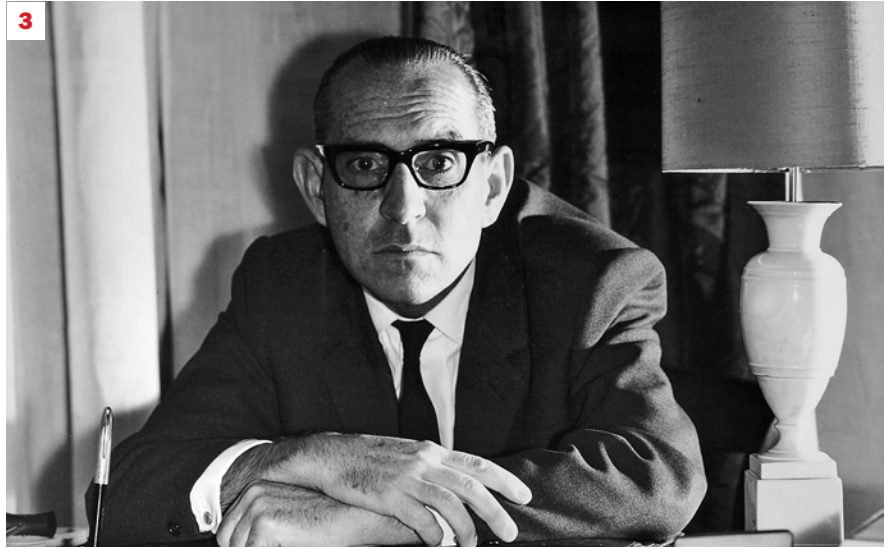
“oh ideal mediterrani, oh pa amb sobrassada, oh spectrum”

dels futurs marits: abundants si collien la fava sencera, regulars si era la fava mig pelada, i un matrimoni d'estretors i misèries si el palp per sota el llit les havia guiades fins la fava descorfada”.

L'estiu com a marc d'escaramusses amoroses, com les que conta **Toni Sala** (Sant Feliu de Guíxols, 1969) a la molt estiuenca *Marina* (2010): “Sobre la torreta blanca, com un far petit, el llum de posició al final de l'escullera s'encenia a poc a poc i després es fonia. M'havia recolzat en un pi retort pels anys de tramuntana. Sentia les estries del tronc gravant-se'm al braç. Havia anat veient com una colla de joves es retirava de mar. Vaig continuar dret allà, encantat en una noia arran de l'aigua, l'única que no se n'havia anat, fent botar pedretes a mar amb la platja per a ella sola. M'hi vaig anar acostant. Ho feia per no oposar-m'hi. No per instint. Al contrari. Per no pensar. Compactava a poc a poc la sorra sota els peus i anava cap a ella. També ho feia per la Carenar. Per retornar-la a la vida m'acostava a l'encarnació del seu fantasma. Però això era un engany, l'erotisme va sempre primer”.

Emili Manzano (Ciutat de Mallorca, 1964) ubica al capítol “Mal d'enamorament devora les tomàti-gueres”, del llibre *Pinyols d'aubercoc* (2008), la reflexió amorosa en un context estiuenca i curiós: “Encara queda molta claror al cel. La fosca negra que me durà una mica de conhort se torbarà a arribar. Els dies són llargs i malpassadors. Arrossec el meu mal fins a les tomàti-gueres, que s'enfilen pels canyissos ben carregades de fruita. M'agaf mitja dotzena de les més grosses i les pos dins el paner. Duen la calor del sol i en ensumar-les m'envesteix una olor verda d'estiu madur i una glopada agra de tristor. Quan vaig plantar les tomàti-gueres amb el padrí, ara fa uns mesos, tu i jo encara ens estimàvem. Les tomàti-gueres s'han fet amunt, però el nostre amor no va aferrar”.

Versos de sol i salobre. Potser els versos agraeixen la malenconia, però l'estiu també forma part de l'univers dels nostres poetes. **Joan Vinyoli** ha de ser present en el recull no sols perquè aquest és el seu any, sinó també

1. Vicent Andrés Estellés 2. Josep Porcar 3. Salvador Espriu 4. Narcís Comadira 5. Joan Vinyoli

per haver dedicat a l'època estival un grapat de poemes, com aquest esplèndid “L'estiu”, de *Realitats* (1963). “Diumenge a la tarda,/de taula eixint, havent dinat/em poso fresc, estalvio paraules (...). A fora, l'empedrat alena foc,/el temps s'empereseix, en l'aire brunzen/els mosquits de la sang –la bèstia pesa./Tot això és –com dir-ho– calent i gras i regala suor.

”Però, de vespre, quan la calda minva/i la cortina d'arbres es mou,/trist i feixuc, un tedi immòbil s'alça/de la ciutat i vola cap als llunys,/

”Deixant vagar la solitud pels carrers.

”Aleshores em vesteixo i surto,/des-assuat, a passejar pels afores,/on hom rega jardins i la remor de l'aigua/sobre les fulles verdes vivifica,/i els ràfecs de fulles fresques/traspuen aigües molt riques/de visitació”.

L'estiu que se'n va és el tema d'un poema de **Vicent Andrés Estellés**, sense nom, contingut al llibre *Apartament de novembre* (1977): “Passà l'estiu, els estendards cremants,/dies de llum

i coronats de fulles,/passà l'estiu, els tancats de baladres,/els cap-al-tards.

"Sols reste jo, i contemple la platja/i veig la mar, ritual i solemne,/humitejant, en joc altern, la sorra/retrocedint.

"Passà l'estiu amb els melons encesos/amb un llum dins, fulgor de la infantesa,/tot ha passat, com passen certes coses/amb peus lleugers".

D'un altre to, eixut i solemne, és la referència continguda a *La pell de brau* (1960), de **Salvador Espriu**, al poema XXXVII: "Verola el raïm, i ara de cop l'estesa/lentitud de l'estiu s'aixeca al davant,/com un mur, i ens imposava,/ulls endins, aquest estrany retorn,/i mirem caminant les clarors allunyades./Vet aquí les vinyes, i els arbres, i el mar,/i nosaltres, encara sota el cel de Sepharad./Donarem un darrer nom a cada cosa,/quan facin vells records quasi una nova creació./Prou saps que enllà ja no hi ha res, excepte/la quieta, freda, solitària, fosca/llum, graons i pous de llum, on les paraules/s'apaguen i es perdien a cavall del silenci./Ressona el galop, ben al fons, el galop/per llargs carrers nocturns d'aigua molt negra,/i ens sentim pensats supremament en la por".

En la poesia l'estiu pot ser una referència tangencial, de context. Però també hi ha qui hi ha dedicat tot un poemari, com ara el castellanenc **Josep Porcar** a *Els estius* (2008), una mirada ben diferent, entre la ironia i el desconcert. Aquesta peça és "*Tourist Beach*" i fa referència a imatges capturades a les platgetes de Bellver, a Benicàssim: "Sua la mar i sua la carn./Cada cos un naufragi./Un desig cada badall (...). Supervivents de temporals anònims,/han sembrat el camp d'ombrel·les,/han clavats els ancians,/han estés tovalles, banderes verdes/han hissats. Desmaiats/sobre l'arena, s'han organitzat/com si el seu horitzó estret/fóra l'únic ganivet/que acombolant lluu/la més grossa fam/del planeta/ (...). A ofegar-se juguen els infants/a l'horabaixa emmirallats./Un toll de sang és a la platja./Sort per als naufragi/que l'horitzó encara flota/i raja".

D'una estacionalitat menys explícita, però present, és el poema "Desequilibri", contingut al llibre *El tàlem*

(2008), de l'eivissenc **Manel Marí**: "No som pas tan proscrits: som el que a penes/ens permet el carrer mentre desperta.

"Als colors estivals, breus, del capvespre,/picant solstici en groc, suor de l'ocre,/deixem estar els indrets,/abandonem/belleses maternals.

"Cal tocar el dos,/que anàvem orinant a la ciutat/dissimuladament –que és com gaudíem/del tibet equilibri entre el que som/i el que els veïns voldrien– i ara anem/desafinant els himnes i llençant/melodies als peus dels nostres propis cants".

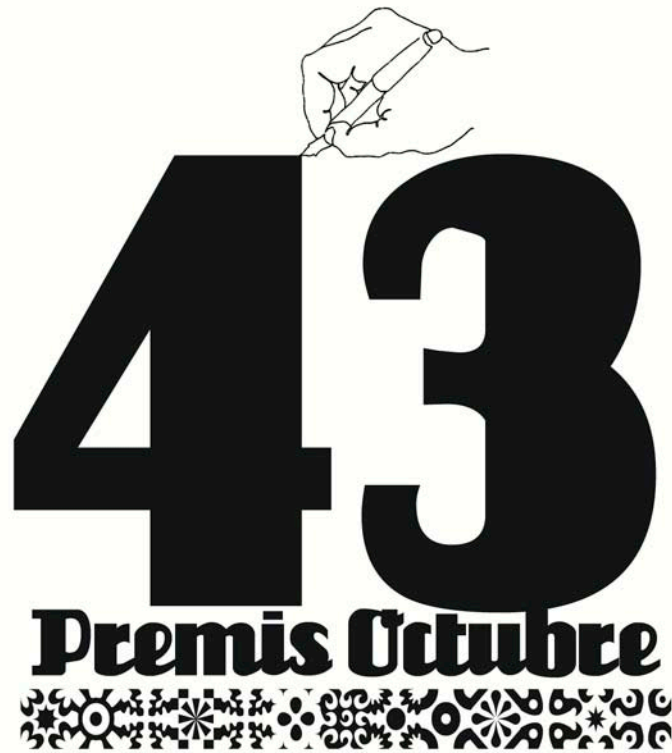
Tot i tenir poemes més explícitament estiuenques, hem seleccionat del gironí **Narcís Comadira** aquesta "Pastoral", continguda al recull *Formes de l'ombra. Poesies 1966–2002*, per la derivada temàtica que conté: "Pluja de juny, espessa/com una maledicció,/cau des del cel de plom/sobre el mar dels bladars/ja a punt de sega./La terra, després,/ fumeja de vapors i de bromes./Entremig del fullatge,/coàguls

"Passà l'estiu (...)/fulgor de la infantesa,/tot ha passat, com passen certes coses/amb peus lleugers"

de cireres, nispros turgents,/pèl moixí d'abricocs./Regalimen els marges, es passegen/lents caragols entre l'herba que brilla./Sobre la crosta/d'aquest planeta vell,/les formigues, menudes, sobreviuen atentes".

A les formigues sempre els restarà l'instint per sobreviure a l'estiu. Els humans –molts d'ells, almenys– seguirem combatent el rigor estival amb la literatura.

Xavier Aliaga

Recepció d'originals fins al 7 de setembre

Per a més informació:

<http://www.tresiquatre.cat/bases-premis-octubre-2014/>